

Tämän vuoden alussa tuli voimaan uusi raittiustyölaki. Se toi uusia resursseja raittiustyölle. Niiden mukana on virinnyt myös keskustelu raittiustyön tehokkuudesta. Miten raittiustyö tavoittaa ihmisiä? Keitä se tavoittaa? Millä menetelmillä? Mitä materiaalia ja kanavia se käyttää?

Tällainen keskustelu on tarpeellista, mutta mielestäni siinä on lähdetty liikkeelle väärästä päästä. Työn sisällön pohtiminen on unohtunut lähes kokonaan. Kuitenkin se on mielestäni kaikkein tärkein asia, sillä se antaa pohjan työlle.

Valistuksen toimintamallit

Tällä hetkellä raittiustyö/-valistus (käytän tässä yhteydessä näitä sanoja synonyymeina) potee jonkinlaista identiteettikriisiä. Kukaan ei tunnu tietävän, mikä on raittiustyötä. Ääritapauksessa raittiustyönä pidetään kaikkea, mikä tapahtuu selvin päin. Suppeassa merkityksessä raittiustyönä pidetään vain alkoholihaitoista puhumista.

Nykyinen alkoholipolitiikka samoin kuin raittiuspoltiikka (mitä se sitten lieneekin?) rakentuu ns. sivistyneen alkoholin käytön ihanteelle. Juoda saa, mutta ei päihtyä. Haitallinen ja haitaton alkoholin käyttö erotetaan jyrkästi toisistaan. Toinen on tuomittavaa ja toinen hyväksyttävää, jopa pakollista joissakin tilanteissa. Mitään yhteyttä näiden välillä ei tunnu olevan. Tämä kävi selvästi ilmi mm. Marja Holmilan tekemästä vaikuttajien ajatuksia alkoholiongelmista koskevasta tutkimuksesta (Holmila 1981).

Kuitenkin nykyiseen alkoholijärjestelmään kuuluu jokin sisään rakennettu mekanismi, joka tuottaa alkoholiongelmia (Bruun & al. 1975). Tämän vuoksi pelkkiin haittoihin puuttumalla ei koko ongelmaa ratkaista. Kokonaisvaltainen vaikuttaminen on kuitenkin vaikeaa, koska al-

koholi kuuluu nykyisin yhteiskunnallisen valvankäytön välineisiin.

Jos raittiusvalistus hyväksyy sivistyneen alkoholin käytön lähtökohdakseen, siitä tulee alkoholivalistusta. Samalla se menettää identiteettinsä. Näin on käynyt raittiuslautakuntien työssä samoin kuin monen raittiusjärjestön työssä. Jos raittiusvalistus taas kieltää edellä mainitun kuningasajatuksen, siitä tulee helpos- ti dogmaattista raittiusvähemmistön eturyh- mätyöskentelyä.

Omassa työssäni olen kokenut molemmat lähtökohdat hedelmättömiksi, koska niillä ei ole mitään positiivista annettavaa ihmisille. Molemmat perustuvat pelkoon mahdollisista haitoista.

Onko sitten mahdollista löytää raittiustyölle positiivista sisältöä? Minun mielestäni on. Seuraavassa yritän hahmotella, mitä se voisi olla. Tarkastelen alkoholin käyttöä ja sen sosiaalisia merkityksiä osana elämäntapaa ilman ennalta asetettuja arvoasetelmia. Yritän osoittaa, että nämä merkitykset ovat irrotettavissa alkoholista samoin kuin muista päihteistä. Samalla alkoholin käytön ja valistuksen ulottuvuudet tulevat määritellyiksi uudella tavalla.

Alkoholin käyttöarvot

Pekka Sulkunen (1980) on jakanut alkoholin käyttöarvot kolmii: ravinnollisiin, farmakologisiin ja sosiaalisiin. Näistä sosiaaliset käyttöarvot jakautuvat edelleen myyttisiin ja välineellisiin.

Ravinnolliset käyttöarvot ovat aiheen kannalta epäolennaisia. Farmakologinen eli lääkekäyttö on nykyisessä virallisessa lääketieteessä vähäistä, mutta alkoholia käytetään maailman yleisimpänä reseptittömänä psyykenlääkkeenä.

Myyttinen käyttö on perinteistä suomalaista ”pää täyteen” -juomista. Rajun humalan avulla siirrytään johonkin toiseen todellisuuteen, jossa

saa tehdä sellaista, mikä tässä todellisuudessa on kiellettyä, esim. miehen itkeminen. Myyttinen alkoholin käyttö ilmentää siten kaipuuta johonkin. Tahallinen humala edellyttää kahden maailman olemassaoloa; näistä vanha arkimaailma on sietämättömäksi tajuttu (Sariola 1984).

Välineelliset käytöt muodostavat osan ihmisten välisen kanssakäymisen ilmaisukielestä. Alkoholla on symbolinen merkitys ihmisryhmien keskuudessa. Sen oppiminen on osa sopeutumisprosessia.

Alkoholin ja muiden päihteiden yhteinen nimittäjä on juuri myyttinen käyttö. Se, että nuoret valitsevat huumeekseen alkoholin, on osoitus sopeutumisesta vallitsevaan valtakulttuuriin. Jos he valitsevat muut päihteet, se on merkki kapinoinnista. Tällöin nuoret haluavat päihtyä, mutta eivät sitoutua sosiaaliseen verkostoon, jonka välittäjänä alkoholi toimii, eivätkä niihin arvoihin, joita alkoholi edustaa (menestyminen, valta ym.). Herää kysymys, miksi nuoret eivät kapinoi olemalla raittiita. Mitä arvoja raittius edustaa?

Maailmankuva ja ihmiskäsitys

Kulttuurin tutkijat ovat väittäneet, että kukin kulttuuri ilmentää yhtä tai useampaa peruskäsitelmää.

Me elämme länsimaisessa kulttuuripiirissä. Sen hallitseva maailmankuva on luonnontieteellinen. Selvin yleispiirre on tehokkuusajattelu. Ihmisen arvo on hänen käyttöarvonsa. Hyvä ihminen edistää yhteiskunnan taloudellista kehitystä. Ne, jotka eivät täytä tätä vaatimusta, eristetään sosiaalisiin reservaatteihin (Ruokonen 1981).

Tämä maailmankuva ja ihmiskäsitys ovat viime vuosina ajautuneet kriisiin. Tästä on monia selviä osoituksia, mm. myyttisen alkoholin käytön vahvistuminen sekä suomalaisessa että keskieuropalaisessa alkoholikulttuurissa.

Elämäntapa ja elinolojen muutos

J.-P. Roos on tutkinut elinoloja Suomessa tämän vuosisadan alussa ja nykypäivänä sekä verrannut niitä elämäntavoissa tapahtuneisiin muutoksiin (Roos 1982). Tutkimuksessaan hän havaitsi seuraavat keskeiset muutokset:

— fyysinen ja sosiaalinen turvallisuus sekä vauraus ovat lisääntyneet

— suhde työhön ja asumiseen on muuttunut

— koulutuksen merkitys on korostunut

— ihmissuhteiden merkitys on kasvanut

— kulussien luominen on lisääntynyt.

Keskeisin muutos kiteytettynä on se, että elämän hallinnan ongelma on muuttunut ulkoisesta sisäiseksi. Toimeentulo-ongelmien sijalle ovat nousseet elämän merkityksen ongelmat. Tämä muutos on heijastunut myös elämäntapoihin. Ihmiset eivät enää tiedä, miten tulisi elää, mutta tietävät, miltä elämän tulisi näyttää.

Kehitys on johtanut siihen, että elämäntavat ja elinolosuhteet ovat joutuneet ristiriitaan. Entiset toimintamallit eivät enää päde. Tarvittaisiin uusia, mutta ne eivät ole vielä muotoutuneet.

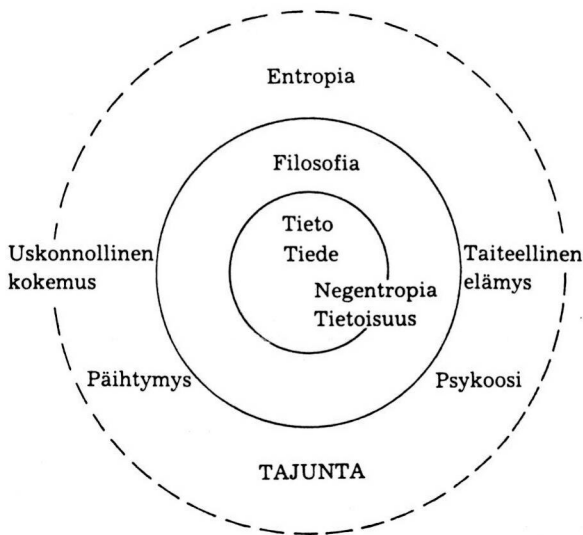
Tällä hetkellä vallitsee eräänlainen ”sopimukseton tila”. Todelliset toiminnalliset yhteydet ihmisten välillä ovat katkenneet. Tällaisissa tilanteissa ihmiset luovat yleensä keinotekoisien sosiaalisen välitysten verkoston. Elämä ritualisoituu. Yksi tällainen sosiaalisen vuorovaikutuksen apuväline on alkoholi. ”Alkoholin käyttö on kuin nykyajan sadetanssi”, kirjoittaa Klaus Weckroth (1984). Sadetanssin sanoma ei mene kuitenkaan perille. Kanssakäymisen apuvälineestä on tullut sen koko sisältö. Nyt tarvittaisiin uutta, avarampaa näkökulmaa. On syytä tarkastella vallitsevaa maailmankuvaa ja ihmiskäsitystä sekä niiden muotoutumista hieman tarkemmin.

Ihmisen tajunta ja tietoisuus

Jarmo Heinonen on Bertrand Russellia mukaillen laatinut kaavion siitä, miten ihminen hahmottaa ympäristöään (Heinonen 1983).

Russell määrittelee inhimillisen tietoisuuden kolmikehäiseksi ympyräksi. Sisän kehä on tieteellisen tiedon kehä. Seuraava kehä on filosofian kenttä, joka tukeutuu johtopäätöksissään tieteelliseen tietoon. Kolmantena ja uloimpana kehänä hän näki kentän, josta meillä ei ole tarkkaa tietoa. Tieteellinen tieto valloittaa alueita filosofialta, joka puolestaan valloittaa alueita tuntemattomasta kehästä.

Jos Sakari Sariolan esittämää ajatusta kahden maailman olemassaolosta sovelletaan tä-

hän kuvioon, niin arkimaailma on keskellä teellisen tiedon alueella ja tavoiteltu toinen todellisuus filosofian alueella. Vallitsevan länsimaisen maailmankuvan mukaan toista todellisuutta ei kuitenkaan ole olemassa.

Tuntematonta kehää havainnoidaan uskonnollisen kokemuksen, taiteellisten elämysten, päihtymyksen yms. avulla. Yhteistä näille kaikille on se, että ne ovat tunnetason elämyksiä. Avainsana maailmankuvan ja ihmiskäsityksen laajenemisessa on siis tunne.

Nykyisen ihmiskäsityksen mukaan tunteet koetaan häiriötekijöiksi, joita saa manipuloida miten tahansa. Tämä ilmenee mm. siten, että alkoholin estoja poistava ja ahdistusta lievittävä vaikutus katsotaan sen tärkeimmäksi positiiviseksi tekijäksi. Mutta jos tunteet ovatkin havaintovälineitä, asia kääntyy pääläelleen (Salk 1983).

Pekka Kuusi on peräänkuuluttanut uutta informaatiota ihmiskunnan pelastamiseksi. Samoin Matti Bergström on kaipaillut kadonnutta arvoprinsippiä. Olisivatko nämä ehkä tunnetta? Omatunto? Oikeustaju?

Humala/päihtymys

Edellä esitettyä taustaa vasten on mahdollista ymmärtää näennäisen järjetöntä suomalaista humalahakuista alkoholin käyttöä.

Juha Partanen on esittänyt oman teoriansa päihtymyksestä. Selvä ihminen pystyy tarkkai-

lemaan ja ohjaamaan omaa toimintaansa tietoisesti. Nykyihmistä vaivaa eräänlainen tiedon ylivalta. Alkoholi heikentää tajunnan tietoista osaa, ja ihminen alkaa toimia yhä enemmän tiedostamattomien viritysten varassa. Tunteet murtautuvat tietoisensa harkinnan läpi (Partanen 1981).

Millaisia elämyksiä ihmiset sitten hakevat päihtymyksestä. Partanen väittää, että he etsivät päihtymyksestä sitä, mitä he yleensä elämästä etsivät. Alkoholin avulla yritetään päästä elämyksellisesti kosketuksiin sisäisen minän, keskeisten elämäntavoitteiden kanssa (vrt. Russellin kaavio). Partanen mukaan myyttisen alkoholin käytön sosiaalinen merkitys on voiman, vapauden ja yhteisyyden kokeminen.

Sakari Sariolan mukaan puhdas humaltuminen on tajunnan tahallista "itsepelastusta" (Sariola 1984).

Matti Virtanen on puolestaan tutkinut suomalaista humalaa. Hän määrittelee päihtymyksen siksi psyykkiseksi tilaksi, jonka alkoholi aiheuttaa. Humala on sen päihtymyksen luonne, jonka kulttuuri tuottaa. Virtasen mukaan suomalainen humala on kesyyntymässä kulttuurin muutoksen myötä (Virtanen 1982).

Ihmisen tarve päihtyä, uppoutua elämyksiin, on Virtasen mukaan ajaton. Kirjassaan "Änkyrä, tuiske, huppeli" hän toteaa kuitenkin, että tuo tila on hankittavissa myös ilman alkoholia ja että sen ehkä tulevaisuuden ihmiset pystyvät tekemään. Alkoholin käyttö päihtymyksen aikaansaamiseksi saattaa olla väistytvä historiallinen ilmiö.

Päihtymyksen ilosanoma

Päihtymys on siis tunnetason kokemus, joka ei ole välttämättä sidoksissa alkoholiin. Sen voi saavuttaa muutenkin. Esimerkkinä tästä Partanen mainitsee lapsen välittömyyden ja urheilukilpailujen tunnekuohon.

Päihtymys onkin ihmisessä itsessään, ei alkoholissa. Tämä on hyvin vallankumouksellinen ajatus. Sivistyneen alkoholin käytön ihanteen mukaan juoda saa, mutta ei päihtyä. Todellisuudessa ihmiset haluavatkin päihtyä, eivät juoda.

Raittiuskäsitteen uusi sisältö, samoin kuin koko tämä alustus voidaan kiteyttää seuraavasti: Raittiuus on päihtymyksen ilosanoma. Kaik-

ki, mitä elämiseen tarvitaan, on ihmisessä itsessään, kunhan se vain otetaan käyttöön.

Jos esittämäni ajatuksenkulku pitää paikkansa, joudutaan alkoholin käytön ulottuvuudet määrittelemään uudelleen. Se, mikä oli ennen haitallista, muuttuu haitattomaksi, ja yksityinen muuttuu yhteiskunnalliseksi. Nykyisin raittiutta pidetään yksittäisen ihmisen omituisena tapana, jopa poikkeavuutena, jolla ei ole yleistä yhteiskunnallista merkitystä. Jopa itse raittiusliikekin on alistunut tähän ajatukseen (ks. Terveet elämäntavat ja raittiustyö, SRL 1984). Todellisuudessa raitis elämäntapa saa uuden, entistä suuremman yhteiskunnallisen ja inhimillisen merkityksen, jos se mielletään esittämälläni tavalla. Raittius sallii ihmisen tietoisuuden kasvaa. Raitis elämäntapa vapauttaa siten voimia maailman positiiviselle kehitykselle.

Raittiustyön tulisi siis panostaa enemmän elämäntapakysymyksiin ja rohkaista ihmisiä etsimään itselleen sopivan tavan elää.

Raittiustyön tulee hahmottaa tulevia kehityskulkuja ja vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Niiden soveltaminen on jokaisen omalla vastuulla.

Ajatus ei ole uusi. Charles Baudelaire on pohtinut näitä asioita jo 1850-luvulla. Hän on kirjoittanut runon ”Päihtykää”:

Tulee aina olla päihdyksissä.

Siinä kaikki, vain siitä on kysymys.

Jotta ette tuntisi ajan hirveätä taakkaa, joka murskaa teiltä olkapäät ja painaa teidät maata päin,

teidän on päihdyttävä levähtämättä.

Mutta mistä?

Viinistä, runoudesta tai hyveestä, mielenne mukaan.

Mutta päihtykää.

Ihmiset ovat tähän asti päihtyneet lähinnä viinistä. Olisiko aika ottaa myös runous ja hyve esille?

Kirjallisuus

Baudelaire, Charles: Pariisin ikävä. Hämeenlinna 1982

Bruun, Kettil & al.: Alkoholipolitiikka — kansanterveydellinen näkökulma. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 26. Forssa 1975

Heinonen, Jarmo: Protestanttisen etiikan suhde alkoholin käyttöön. Alkoholipolitiikka 48 (1983): 4, 222—225

Holmila, Marja: Vaikuttajien ajatuksia alkoholiongelmistä. Alkoholipolitiikka 46 (1981): 4, 169—173

Partanen, Juha: Alcohol and disinhibition: Towards a theory of intoxication. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 149. Helsinki 1981

Roos, Jeja-Pekka: Elämisen laatu ja elämäntapa 1970-luvun Suomessa. Suomalainen vuosikirja 1982. S. 99—105. Pieksämäki 1982

Ruokonen, Miikka: Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889—1980. Vankeinhoidon historia-projektin julkaisu 1981:7

Salk, Jonas: Anatomy of reality. Merging of intuition and reason. New York 1983

Sariola, Sakari: Fenomenologia ja alkoholi. Alkoholipolitiikka 49 (1984): 2, 63—72

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Sosiaalipolitiikka 1980 (toim. Jorma Sipilä). S. 129—169. Helsinki 1980

Weckroth, Klaus: Subjekti, persoonallisuus, alkoholin käyttö. Alkoholipolitiikka 49 (1984): 2, 57—62

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. Juva 1982.

English Summary

Tero Maksimainen: Päihtymyksen ilosanoma (Tidings of Intoxicated Joy)

Modern temperance and alcohol policy is based on the ideal of 'civilized' drinking: drink if you will, as long as you don't get drunk.

This has proved a futile philosophy for temperance work, since it has nothing positive to offer. The idea of civilized drinking excludes intoxication —

but intoxication itself could open up new perspectives for temperance work.

Alcohol is a means to an end: it helps people communicate with one another and their environment. Civilized drinking is an accepted form, but as a means of communication, alcohol has become an end in itself, and no longer fulfils its function. 'Drinking to get drunk' expresses a mythical longing

for another reality. Both adaptation and reform are thus involved in drinking.

According to Juha Partanen's theory of intoxication, alcohol releases repressed experiences from the tyranny of conscious reflection. Partanen says that people seek the same experiences in intoxication as they look for in life in general: power, freedom and community feeling. Attainment of intoxication does not, however, depend on alcohol or other intoxicants;

there are also other ways to reach it.

Intoxication is an emotional experience which rises from within; it comes from the individual himself, not from alcohol. On this basis, a new, positive message can be found for temperance work.

Temperance work is a proclamation of tidings of intoxicated joy. Everything needed for living is in the individual himself, here and now. There is no need to seek it in another reality by resorting to intoxicants.

Alkoholipolitiikka Vol. 49: 257—261, 1984